

УДК 378.637:371.38

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ШЛЯХ ДО НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Тетяна Кошманова

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Дорошенка, 41, 79000 Львів, Україна
e-mail: koshtan@ukr.net

Реформування структури української педагогічної освіти ставить завдання перебудувати процес підготовки вчителів таким чином, щоб взаємодія його учасників сприяла формуванню потреби майбутніх учителів у неперервній освіті впродовж їхньої професійної кар'єри. Розглянуто чинники готовності майбутніх учителів середньої школи до педагогічної взаємодії з метою неперервного розвитку їхнього пізнавального інтересу в умовах гуманізації навчально-виховного процесу.

Ключові слова: студенти-майбутні вчителі, соціальна взаємодія, неперервна освіта, сервіс – навчання, учіння на власному досвіді.

Організація соціальної взаємодії, яка сприяє формуванню потреби студентів-майбутніх учителів у неперервній педагогічній освіті, має стратегічне значення для сучасного етапу економічного, соціального і культурного розвитку України й країн пострадянського освітнього простору. Використання сучасних досягнень теорії і практики підготовки вчителів США може сприяти ефективному реформуванню вищезазначених національних систем освіти.

Ми ставили за мету розглянути загальні та специфічні тенденції сучасного розвитку підготовки вчителів США, які мають глобальний характер і можуть стати перспективним напрямом організації неперервної педагогічної освіти в Україні.

Загальні тенденції розвитку висвітлено в узагальненому підході до підготовки американських учителів, а специфічні – в аналізі сучасної концепції неперервного навчання шляхом залучення до діяльності спільноти й служіння конкретним громадам (academic service learning, community service, internships, student teaching, all forms of experiential education). В основі дослідження – матеріали авторського осмислення досвіду викладацької й дослідної роботи з підготовки американських та українських учителів [6; 8], а також матеріали докторського дисертаційного дослідження, виконаного у 1997–2002 рр. у США, на підставі вивчення програм неперервної педагогічної освіти у 12 американських університетах, а також

участі в дискусіях, аналізу літератури (798 джерел) та 30 пропозицій реформ з педагогічної освіти [1].

Дослідження процесу становлення неперервної педагогічної освіти у США виявило генезис, сутність, головні тенденції та чинники розвитку підготовки вчителів протягом 1997 – 2004 років, які зумовлюють загальний механізм її функціонування як цілісної системи, що гарантує підготовку компетентних педагогічних кадрів [1–3].

Виконаний аналіз загальних тенденцій підготовки вчителів дав змогу обґрунтувати сучасні тенденції й перспективи вдосконалення педагогічної освіти в США і запропонувати теоретико-практичний підхід до реформування підготовки вчителів України у сучасних соціально-економічних реаліях переходу до ринкової економіки [1]. Головною характеристикою такої підготовки є концептуалізація сутності діяльності вчителя як суб'єкта оволодіння професійно-педагогічними знаннями та вміннями. Кінцевою метою формування майбутнього педагога на етапі університетської підготовки повинна стати його готовність до саморозвитку та прояву відповідальності за якість свого професіоналізму [1, с. 40].

Такий підхід охоплює три концентричні рівні професіоналізації студентів-майбутніх педагогів:

- набуття педагогічних знань загальних основ педагогіки (філософії, історії, соціології освіти, психологічної теорії розвитку особистості, педагогічної антропології, теорії навчального плану й програми) з метою “педагогічного інформування” й розвитку педагогічного мислення (“думати як учитель”);
- оволодіння міцними знаннями з профільюючого предмета й педагогіки (“знати як учитель”);
- забезпечення інтеграції педагогічного мислення, знань та вмінь у процесі набуття досвіду педагогічної діяльності (“думати, знати та діяти як учитель”).

Концентри пов'язані єдністю та узгодженістю змісту, цілей і завдань, дають змогу будувати повноцінну систему навчання неперервній педагогічній діяльності. Взаємозв'язок і наступність цих рівнів, їх спрямованість на розв'язання головних завдань професійної підготовки дають змогу формувати у студентів уміння самостійно та творчо вирішувати завдання навчально-виховного процесу в різноманітних умовах роботи освітніх установ. Такий підхід створює умови для забезпечення необхідного рівня кваліфікації майбутніх учителів як суб'єктів професійного самовдосконалення, які зможуть адаптуватися в умовах, що постійно змінюються [3, с. 26–29].

Головна ідея неперервної педагогічної освіти у США базується на системному підході до розгляду об'єктивної структури педагогічної

діяльності. Вона реалізується через багаторівневий характер підготовки майбутнього вчителя, яка на кожному етапі вирізняється специфічною метою, структурою, змістом, формами і методами її реалізації. Забезпечення єдності її складових (пізнавальної, наукової та практичної підготовки) спрямоване на реалізацію особистісно-діяльнісного підходу, який базується на розумінні діяльності та особистісно орієнтованої освіти як важливих умов професійного розвитку майбутнього вчителя. Це досягається завдяки визначенню інваріантних і варіативних складових професійної підготовки; вдосконаленню та інтегративній єдності теорії, структури, змісту, організаційних форм і методів теоретичної та практичної підготовки майбутніх учителів; гармонійному узгодженню здобутих теоретико-педагогічних знань і процесу залучення студентів до набуття та осмислення власного педагогічного досвіду [3, с. 23]. В основі такого підходу – взаємодія педагогів і студентів, якій сприяє:

- когерентний, теоретико-практичний характер навчально-професійних курсів і програм усіх кваліфікаційних рівнів;
- застосування соціал-конструктивістських методів навчання вчителів, що ґрунтуються на педагогічній взаємодії та актуалізації феномена учіння як набуття та осмислення особистісного й навчального досвіду студентів-майбутніх учителів в умовах моделювання педагогічної діяльності викладачем (дискусії; робота в бригадах; коопероване учіння; обговорення “кейсів”; навчальні презентації; взаємонавчання; написання есе; виконання дослідницьких проєктів; складання і презентація портфоліо; мікрвикладання; навчальні демонстрації; використання Інтернет-дискусій у кіберпросторі, використання педагогічної антропології, критичної педагогіки постмодернізму тощо);
- рефлексивний підхід до навчання студентів, що широко використовується у підготовці вчителів. Він теж ґрунтується на взаємодії як між викладачем і студентом, так і між студентами, а також між студентами і навчальним матеріалом. Американські студенти пишуть багато письмових робіт, есе, роздумів-п’ятихвилин. Для прикладу розглянемо такий метод, як мікрвикладання: спочатку студент вивчає конкретні методи і стратегії навчання за допомогою подання йому теоретичного матеріалу методами моделювання навчальної діяльності учителем; потім, протягом одного тижня, він складає план 10-хвилинного уроку; далі він самостійно проводить цей урок перед студентами своєї навчальної групи, які виконують роль учнів середньої школи; потім вони пишуть так зване рівне оцінювання або зворотний зв’язок (*peer evaluation, or feedback*) про сильні та слабкі риси

проведеного мікровикладання і здають це студентів, який проводив урок для його подальшого вивчення й роздуму; студент аналізує вдома проведений урок, читає письмовий коментар (зворотний зв'язок) своїх одногрупників щодо проведеного ним мікровикладання і знову пише аналіз проведеного заняття на засадах кумулятивного образу зауважень та заходів, які він планує вжити, щоб виправити помилки й удосконалити своє викладання. Одночасно студент має можливість переробити план уроку з урахуванням рефлексивного осмислення власного досвіду і порад товаришів. На наступному занятті ці матеріали подаються вже викладачеві для перевірки й оцінювання. Викладач виконує дискусійний аналіз проведеного мікровикладання шляхом аналізу фрагментів уроків, записаних на відео;

- формування справжньої соціал-конструктивістської “спільноти учіння” (“learning community”), позитивного навчального середовища, у якому викладач як фасилітатор перебуває на периферії навчального процесу, й, за словами Л. С. Виготського, “кроїть, ріже, ліпить” це навчальне середовище, ненав'язливо керує навчальною діяльністю студентів завдяки їхній взаємодії та залученню до навчального середовища, що сприяє комфортному самопочуттю кожного його учасника, вільному обміну думками, набуттю особистісного та навчального досвіду. Це, у кінцевому підсумку, веде до розвитку цікавості, пізнавального інтересу студентів, їхньої потреби у неперервному набутті професійно-педагогічних знань, а також і реального становлення особистості студента як суб'єкта власної освіти протягом усього життя. Побудові навчальної спільноти також дуже сприяє дистанційна освіта, що ґрунтується на постійній взаємодії викладача і студентів за допомогою навчальних дистанційних програм (Web CT; Blackboard; listservs), а також доступність викладача, його відкритість до діалогу не лише протягом регулярних щотижневих консультацій, але й по телефону, за допомогою електронної пошти, у будь-який вільний від роботи час.

Зміст і структура такої професійної підготовки спряють не лише тому, що студенти-майбутні вчителі формують своє творче ставлення до виконання навчально-виховних завдань і професійних обов'язків, а також тому, що вони набувають досвіду особистісного зростання, уважного ставлення до диверситивних дітей та їхніх батьків, колег та інших представників шкільної громади.

Служіння шкільній громаді та суспільству в цілому характеризує сучасні американські освітні тенденції. Це є одним з перспективних напрямів

глобальної підготовки вчителів і розвитку їхньої потреби у неперервному педагогічному навчанні впродовж усього життя.

Навчання засобами залучення до громади або служіння їй (academic service learning, community service, internships, student teaching, all forms of experiential education) дослідники США вважають і філософією освіти, і методом навчання [4]. Як філософія педагогічної освіти, таке навчання ґрунтується на переконанні про те, що освіта повинна розвивати соціальну відповідальність та готувати студентів методами активного залучення до реального життя демократичної співдружності громадян. Як метод навчання, освіта засобами служіння громаді, або сервіс-навчання, є комбінацією різноманітних видів служіння спільноті та вивчення академічної навчальної програми. Така діяльність активно залучає майбутніх і працюючих учителів до різноманітних видів послуг суспільству, служіння конкретній громаді, спрямованого на задоволення її конкретних потреб шляхом активного залучення студентів, що в результаті веде до становлення громадянського суспільства. Наявні дослідження підтверджують високу ефективність такого підходу до формування потреб учителів у неперервній освіті [5; 7–9].

Форми та методи служіння громаді та соціальної взаємодії з нею можуть бути дуже різноманітними та спрямованими на різні об'єкти, однак усі вони активно залучають студентів до неформальної взаємодії, спілкування та навчання шляхом надання конкретних послуг та допомоги окремим індивідам, організаціям і громаді в цілому. Така допомога може бути як прямою (приготування їжі для притулку бездомних або очищення парку від сміття), так і непрямую (організація здавання їжі для малозабезпечених і безпритульних або виконання клерикальної роботи для агентства соціальної служби). У будь-якому випадку, головний фокус – на організації служби. Головною особою, яка отримує прибуток, є реципієнт або об'єкт цієї служби. Різні види інтернатур, педагогічної практики і студентського викладання спрямовані головню на учіння самого студента, і головною особою, яка отримує прибуток, є суб'єкт цієї служби. Навчання засобами залучення до громадської діяльності охоплює поєднання ключових елементів служіння спільноті та різних видів інтернатур. Користь, або прибуток, мають і суб'єкт, і об'єкт цієї служби. Цей прибуток є від послуг, що надаються, та від учіння, яке відбувається протягом цього процесу [6].

Освітня виокремлюють низку вагомих причин для інтеграції сервіс-навчання з педагогічними курсами:

1. Підготувати нових учителів до використання ідей сервіс-навчання як методу навчання в середній школі.

2. Допомогти вчителям інтерналізувати найважливіші моральні та громадянські обов'язки викладання, зокрема, викладання з піклуванням, з

любов'ю, небайдужістю, формуючи потребу в громадянській освіті та соціальній взаємодії, професійній діяльності протягом усього життя, адаптуючись до потреб студентів та учнів з різноманітними та спеціальними потребами, формуючи професійне, подвижницьке покликання захищати, відстоювати й дотримуватися соціальної справедливості для дітей і сімей.

3. Формувати здібності студентів-майбутніх учителів критично роздумувати й осмислювати сучасну освітню практику та власне викладання впродовж усього життя.

4. Розвивати необхідні вміння, ставлення, настрої, диспозиції майбутніх учителів з метою повного прийняття інших педагогічних інновацій, таких як аутентичне оцінювання й атестація, викладання інтегрованих тематичних одиниць, розвиток вищих форм мислення, поліпшення шкільного клімату й розкладу уроків.

5. Прискорити процес опанування виконання різноманітних професійних ролей з тією метою, щоб задовольнити потреби учнів, а саме: роль порадника, психолога, канцлера, громадського наставника, адвоката-захисника, морального лідера.

6. Підготувати гуманних, сервіс-орієнтованих учителів, які можуть ефективно працювати в школах, як у звичайних, так і у школах, інтегрованих із соціальною службою.

Приклади різноманітних видів сервіс-навчання:

- викладання англійської як іноземної для дорослих і дітей (як в умовах середніх шкіл, так і неформальних занять у громаді);
- вивчення студентами-майбутніми вчителями навчальних курсів із соціальних дисциплін, які мають компонент спілкування з дітьми у спеціальних громадських клубах (Big Brothers/Big Sisters; Neighborhood Centers; Good Start);
- координування студентами-майбутніми вчителями спеціальної освіти так званих сервіс-проектів протягом їхньої педагогічної практики;
- викладання студентами-майбутніми вчителями-мовниками таких навчальних курсів, що допомагають навчанню учнів грамоті, роботі зі слабенькими, проведенню досліджень з метою з'ясування ефективності навчальних методик, проведенню рефлексивних сесій для вихователів.

Сервіс-навчання має величезний потенціал як для середньої, так і вищої педагогічної освіти. Численні результати досліджень засвідчують, що це – надзвичайно ефективний метод соціальної взаємодії та неперервного навчання, незважаючи на певні труднощі, яких можуть зазнавати вчителі у процесі використання цих інновацій (часом важко виконувати перевантажену навчальну програму; труднощі, пов'язані з пошуком базових шкіл,

пов'язання сервіс-навчання з національними навчальними стандартами та стандартами акредитації навчальних закладів). Однак з часом, коли вчителі більше оволодіють такими інноваціями, вищезазначені труднощі можуть бути подолані, і успішні підходи до неперервної освіти майбутніх учителів та їхніх майбутніх учнів можуть бути обґрунтовані та запроваджені.

-
1. *Кошманова Т. С.* Розвиток педагогічної освіти у США (1960-1998). Львів, 1999.
  2. *Кошманова Т. С.* На шляху до новітньої педагогічної освіти (На прикладі Університету Штату Мічиган). Львів, 2000.
  3. Культура і спільнота у становленні педагога / Т. Кошманова, К. Кларк, І. Зязюн та ін. / За ред. К. Кларка і Т. Кошманової. Львів, 2000.
  4. *Anderson J.* Service Learning and Teacher Education. ERIC Digest. ERIC Clearinghouse on Teaching and Teacher Education. Washington, 1998.
  5. *Brice L.* Conceptions of Civic Discourse in the Classroom. Proposal for a Textbook on Pedagogy for Educational Engagement. Western Michigan University, Department of Educational Studies, 2004.
  6. *Carter C., Koshmanova T. S. & Hapon N.* Teacher Candidate Narratives about Extreme Social Situations. Paper presented at the American Educational Research Association Conference San Diego, 15 April, 2004.
  7. *Holm G.* Academic Service-Learning: A Path to Civic Engagement. Proposal for a Textbook on Pedagogy for Educational Engagement. Western Michigan University, Department of Educational Studies, 2004.
  8. *Koshmanova T. S., Carter C., & Hapon N. P.* Reflective Writing of Prospective Teachers // In *Academic Exchange Quarterly*, Washington, Winter 2003. P. 57–70.
  9. *Nations-Johnson L.* School/University Partnerships: Their Roles, Functions, and Impact on Collaborating Communities. Proposal for a Textbook on Pedagogy for Educational Engagement. Western Michigan University, Department of Educational Studies, 2004.

**SOCIAL INTERACTION AS A WAY TO LONG-LIFE TEACHER
EDUCATION****Tetyana Koshmanova**

*Ivan Franko National University of L'viv
Doroshenka, Str, 41, UA-79000 L'viv, Ukraine
e-mail: koshtan@ukr.net*

Reforming the Ukrainian teacher education aims at the re-structuring of pre-service teacher learning based on interactive dialogue embedded in student activity and social interaction. The author believes this would promote long life learning and sustained professional development of in-service teachers. Based on qualitative research paradigm, the article considers factors, productive for achieving this goal. Among such factors, there is a general approach to teacher education that capitalizes on social interaction, experienced and participatory learning, and academic service learning of preservice and in-service teachers.

Key words: pre-service and in-service teachers, social interaction, long-life education, academic service learning, participatory and experienced learning.

Стаття надійшла до редколегії 24.03.2004
Прийнята до друку 13.10.2004